

Gellért latin fordításban ismert, Silagi csupán nyelvi-stilisztikai jelentőséget tulajdonít.

A hatodik fejezetből („Zu Gerhards Sprache und Stil”) felhívnam a figyelmet azokra a kritikai megjegyzésekre, amelyeket a szerző a *Novum Glossarium mediae Latinitatis* Gellért-ananyagára tesz, amelybe 3. fasciculustól (1961) kezdve került be a *Deliberatio* szókincse. Ezt az anyagot ugyanis az MTA keretében működő Magyarországi Középkori Latinság Szótárának szerkesztősége szolgáltatta a *Novum Glossarium* számára. A hibák nyilvánvalóan itt is abból fakadtak, hogy a feldolgozás számára csupán az egyetlen, hibás Batthyány-féle kiadás állt a szerkesztőség rendelkezésére.

A görög és a magyar nyelv ismeretét a szerző Gellértől elvitatja.

A műhöz négy függelék csatlakozik: 1. Szójegyzék, bizonyos esetekben a latin szó német jelentésének megadásával; válogatás a grammatikai és ortográfiai sajátságokból. 2. A *Deliberatio*-ban előforduló bibliai idézetek jegyzéke. 3. A Batthyány-féle kiadás hibáinak jegyzéke. 4. Irodalommutató.

A nagy filológiai apparátust mozgató, s figyelemre méltó részleteredmények tartalmazó munka minden Gellért-kutató hasznos segédeszközének fog bizonyulni, s különféle összeállításai révén a régóta esedékes új szövegkritikai *Deliberatio*-kiadás számára különösen jól felhasználható lehet.

Redl Károly

Batsányi János: Der Kampf. (A viaskodás.) Sajtó alá rendezte: Zsindely Endre. A mű fordítása: Hill Erzsébet munkája. Bp. 1967. Akadémiai K. 205 l. (Összes művei, IV.)

Az irodalomtörténetírásnak, a múlt hagyományai feltárásának izgató problémái közé tartozik Batsányi János pályájának felderítése, műveinek kiadása. A költő életműve szövegkritikai kiadásának során most jelent meg a negyedik kötet, a *Der Kampf* (A viaskodás). Keresztury Dezső és Tarnai Andor fáradságtalan szorgalmú munkásságába pár év előtt bekapcsolódott Zsindely Endre, aki a *Schaffhauseni leveleket*, valamint a *Der Kampf*-ot a magyar irodalomtörténet-írás, a kutatók rendelkezésére bocsátotta.

A viaskodást lépésről-lépésre közelítette meg a szakkutatás, hiszen régen tudtak róla az irodalmi életben: Kazinczy már a XIX. század elején utalt Batsányi művére. Szóba került Batsányi Összes Művei (BJÖM) kiadásának megkezdésekor is (BJÖM I. 1953. 162–173. és 517–524.), majd az ItK 1964. évfolyamának 1. (65–81.) és 2. (216–229) számában Zsindely Endre tette közzé az említett schaffhauseni leveleket. Legutóbb pedig Tarnai Andor ismertette a *Der Kampf*-ot, vita keretében, amelynek felkért hozzá-

szólói Szauder József és Benda Kálmán voltak (ennek anyaga az ItK 1967. 3. számában, 265–274. l.-on olvasható).

A magyarországi bonapartizmus igen jelentős, s egyben ma még a ritkaságok közé tartozó, írott emléke a *Der Kampf*. Fényt derít Batsányinak a kormányformákról, a forradalmi változásokról vallott nézeteire. Támpontot nyújt ahhoz is, hogy miként és mit merített az európai korabeli gondolkodók tanulásaiból, e tanulságokat – törekvése szerint – Napóleon és Magyarország kapcsolatára konkretizálva.

Minden túlzás nélkül állíthatjuk: A viaskodás központi műnek minősül, hiszen összegyűjti – eszmeileg és a költői megformálás tekintetében – Batsányi viharokban és hányattatásokban igen gazdag évtizedének nézeteit és a tanulságokat, amelyeket első-sorban a költő vont le. Erre annál inkább képes volt, mivel Batsányi, a politikai költő, az aktualitások megéklője volt, ebben a minőségben hívta fel magára kortársai és az utókor, a kutatók figyelmét. Ha bizonyos fejlődési vonalat rajzolunk meg Batsányi pályáján, arról győződünk meg: költészetének állandó eszmei tényezői mellett újabb elemek is megtalálhatók, amelyek nem csekély jelentőségű szerepet biztosítanak a *Der Kampf*-nak a költői életműben.

Nemcsak a magyar bonapartizmusról van szó, ha az előbbieket felelmitjük. Számos olyan költői és emberi – magatartásból fakadó, de arra vissza is ható – vonást találunk, amelyek költészetének tágabb összefüggéseire irányítják a figyelmet.

A Múzsával, a Géliusszal beszélgető költő, a látó alakját idézve (BJÖM I. 37.), feltűnik a tévedő és a hibázó (BJÖM II. 581.), illetve az elbukó (BJÖM IV. 95.) ember is, aki perli a maga igazságát, a kortársaktól és a társadalomtól. (L. a párhuzamot A látó – BJÖM I. 37. –, valamint A viaskodás III. rész. 3. ének, s a 4. ének eleje – BJÖM IV. 102. – között.)

Batsányi a „feudale szisztéma”-val szemben a felvilágosodást állítja, amely – mint ő kifejti a *Védőíratban* – „ugyanaz: a lassú forradalom” (BJÖM II. 590.). Utalni szeretnénk ezzel kapcsolatban az imént jelzett vita egyik megállapítására, amely szerint a „köztársaságú alkotmányú monarchia” iránt reményt táplálni – „tragikus illúzió” volt (ItK 1967. 3. sz. 271.). Ilyen formán az evolúciós fejlődés kerül előtérbe, amelynek – forradalmi nézetei ellenére – Batsányinál vannak nyomai. Nem lehet kisebbíteni, ezzel kapcsolatban, Herder eszméinek szerepét és hatását sem (vö. BJÖM II. 520–527., valamint II. 214–239.), amelynek tengelyében a természeti jog, a „Naturgesetz” áll (vö. BJÖM I. 353.). Ugyanakkor emlékeztetni szeretnénk Batsányinak 1793. februárjában

Arankához irt levelére is, amelyben a forradalmat és „az ész józan világosságát” állítja szembe. Mindenesetre; a kortársak is keresték, fürkésztek a társadalmi haladás törvényszerűségeit, így Herder is, meg az európai kortársak is. A francia forradalom kora kényszerítette őket erre, de történelmi lehetőséget is adott nekik ehhez.

A *Der Kampf* II. és III. része tartalmaz – olyan elemeket, amelyek – a korábbiakkal szemben újak, amelyek a XIX. század, a forradalom utáni korszak, Napóleon korának bélyegét ütik a költői műre. Ilyenek: a *sors*, a sorsszerűség, az *emberi akaraterő*, a végzet motívuma, melyek a leginkább szembevetőbbek. A sors kifürkészhetetlenségével való *viaskodás*, mint a forradalom *utáni* szituáció jellegzetes mozzanata, erősen emlékeztet Kőlcsey hasonló, a klasszicitáson is átsűrő roppant viaskodására. Csalódás és romantika, korszellem és társadalom ötvöződnék, egyelőre inkább kavarognak e viaskodásban, amely, végülis alkalmazkodik a „korszellemhez” (vö. schaffhauseni levél, ItK 1. sz. 73.). A praktikus korszellem: a bonapartizmus. Ennek írásbeli, magyarországi bizonyítéka – Batsányi *Der Kampf*-ja. (A „kunyhó fia” – „szabad férfi”, aki „a porból a sas gyorsaságával” szárnyalt, „fel abba a csillag-távolsági magasságba”, vagy „az Istenmása ifjú” a romantika egyik, talán legnagyobb központi alakja, Napóleon nyújtja Batsányi számára a párhuzamot is, életútjuk *szándékai* között.)

Napóleon alakja köré vonja mindazon eszméket, amelyekről kiderül, hogy az új európai rendbe vetett hitét fejezik ki (az európai Köztársaság – B.JÖM. IV. 111. stb.).

Batsányi *Der Kampf*-jában a „korszellem” pontosabb körülhatárolása éppúgy helyet kap, mint az általa oly nagyon és régóta áhitott igazságosság (amely felesége leveleiben is minduntalan kisért), mint ahogyan körülhatárolhatóak a klasszicitás és a romantika kapcsolódása is stb.

Mindezek arra utalnak, azt bizonyítják, hogy a Batsányi János Összes művel IV. kötetének közreadása felmérhetetlen értéke a szakkutatásnak, nagy segítség is egyben a költői életmű feldolgozásához, Batsányiról szóló monográfia méltó befejezéséhez.

Kovács Győző

Vörösmarty Mihály: Cillei és a Hunyadiak. Történeti dráma öt felvonásban (1844). Hunyadi László (Törédék) (1844). Sajtó alá rendezte: Oltványi Ambrus. Bp. 1966. Akadémiai K. 612 l. (Összes művei 11. Drámák, IV.)

A Vörösmarty-kritikai kiadás sorozatának 11. kötetében egy történelmi drámának és egy törédéknek gazdag anyagát dolgozta

fel Oltványi Ambrus. A kritikai anyag gazdagsága a ritka szerencsével fennmaradt első kéziratnak és a sajtó alá rendező színvonalasan összeállított jegyzetanyagának érdeme. A munka irodalomtörténeti értékét vizsgálva azt találjuk, hogy új eredményként ad számot a bonyolult kéziratból feldolgozott tömeges szövegváltozatokról, a kézirat egyes részeinek végleges elrendezéséről, a drámának és témájának történetéről, valamint egyes jól megalapozott új megállapításokról.

Napjainkig ismeretlen volt a kézirat teljes megfejtése. Vörösmarty kezdetben egyetlen dráma megírására vállalkozott *Hunyadi László* cím alatt, a téma azonban túláradt a gondosan megtervezett kereteken, és egy második dráma első felvonásával végleg elakadt. A trilógia-terv, Toldy és Gyulai megállapításai ellenére, nehezen igazolható. A kézirat és az első kiadások között mutatkozó eltérés kétségtelenné tesz még egy kéziratot, másolatot Vörösmarty újabb javításaival. Ezeket a javításokat az 1845-ös önálló kötetten kívül a Nemzeti Színház részére készített rendezőpéldány eltérései is igazolják. A dráma valószínűleg 1843 nyaratól 1844 tavaszáig készült, utána Vörösmarty már a színháznak is alkalmat adott a második kézirat lemásolására, az első kiadás szövege – esetleg ugyanaz a kézirat – pedig már júliusban a cenzor előtt volt. 1844-ben kétszer adták elő a Nemzeti Színházban, majd 1900-ban, a költő centennáriuma alkalmából, három ízben.

Oltványi a dráma forrásait Palma, Fessler és Thuróczi eredeti szövegeinek és Vörösmarty kivonatolt jegyzeteinek összehasonlítása alapján mutatja be. A Hunyadi László-témát Bonfiniától a Kisfaludyakig, Czuczor és Tóth Lőrinc munkásságáig követve állapítja meg, hogy Hunyadi László története különleges funkciót töltött be a Hunyadi témakörön belül: az idegen uralkodóknak és a velük szövetkező magyar arisztokráciának a magyar függetlenségi törekvések letiprására irányuló tevékenységére és a téma reformkori időszerűségére hívta fel a figyelmet.

A jegyzetapparátus kiemelkedő részei még: a világirodalmi (Shakespeare, Schiller) hatások összegezése, a dráma helye Vörösmarty munkásságában, a korabeli politikai események hatása a műre, végül a korabeli és az utókorai vélemények gyűjteménye.

Az egyébként kitűnő kritikai kötetben – minden érdeme mellett – néhány érdekes hiányosságra vezetett a kutatói bátortalan-ság, néhány esetben pedig a rendkívüli figyelmet követelő filológusi szorgalom ellankadása.

A sajtó alá rendező érthetetlenül elhanyagolja az un. sugópéldány (Sp) értékeit. Kézbe véve úgy látjuk, hogy ez sosem volt sugópéldány, amelyen 1–2 előadás is maradandó foltokat hagyott volna, hanem esetleg rendezői, inkább cenzurái és színházi könyv-